

Sedláček, Jan

K výkladu některých strukturních typů obsahových vět žádacích v jižní slovanštině

In: *Otázky slovanské syntaxe. II, Sborník symposia "Strukturní typy slovanské věty a jejich vývoj"*, Brno 20.-22.10.1966. Bauer, Jaroslav (editor). Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1968, pp. 343-344

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120092>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K VÝKLADU NĚKTERÝCH STRUKTURNÍCH TYPŮ OBSAHOVÝCH VĚT ŽÁDACÍCH V JIŽNÍ SLOVANŠTINĚ

Základním typem obsahových vět žadacích v jižní slovanštině jsou věty se spojkou-částicí *da* a indikativem. prézentu. Srov. např. stsl. *vratyniku povelě da bdytŭ* (Mk 13,34). Tyto věty se chápou jako vedlejší, i když mají stejnou strukturu jako nezávislá forma rozkazu (přání) ve větách samostatných: *da* + indikativ prez. *Da* plní v těchto souvětích zároveň funkci částice při slovese i funkci spojky, podobně jako české *ať* v obsahových větách žadacích. Geneticky jde ovšem o asyndetické souvětí podobně jako v jiných balkánských jazycích, kde se tohoto strukturního typu vět žadacích užívá. Srov. např. rum. *rog să vii* < *rogo si venias* < lat. *rogo, si venias* (Bourciez). Z potřeby vyjádřit pregnantněji syntaktický vztah vedlejší věty k větě řídicí bývají věty žadací (a také účelové) uvozeny typicky obsahovou spojkou s funkcí čistě syntaktickou, která vytváří s následující spojkou-částicí složený spojkový výraz (rozložitelný), např. stsl. a csl. *jako-da, kako-da*, stsrb. *jer-da* (zř.), nbh. *če-da* (*što-da*), řec. *ὡς-ἵνα, ὅτι-(i)να*, rum. *cum-să, ca-să*, alb. *gë-të* ap. Srov. např.:

stsrb. *molu moje pitrope... kako gospodu da učine i soriše kako pišu* (1478 u Stonu, vyd. Lj. Stojanović),

střbh. *tako im rŕcete kako što est moe da mi e vratet na tragu* (1479—1480, vyd. I. Bogdan, *Documente*, CXXIII).

Tato „balkánská“ varianta základního typu obsahových vět žadacích má vzdálenou paralelu v čakavštině a také v slovinštině. K vyjádření větné závislosti se tu užívá v obsahových větách žadacích spojky *da*, která uvozuje formu nezávislého rozkazu (přání), vyjádřenou imperativem prostým (1) nebo opsaným (2). Opsaný imperativ se tvoří buď opisem s tvary modálních sloves (a) nebo spojením modální částice a indikativu prez. (b). Vedle dokladů ze současného jazyka a z nářečí se uvádějí ilustračně také některé doklady z jazyka staršího:

1. sch. čak. *rekla ti je mati da si zami mesa iz kozice* (Žumberak-P. Skok), *me prosi da o tom muči (ja) i da se va to nepačaj* (L. Geitler), *zapovidamo da ga v tom udržite* (1463 u Senju, vyd. Đ. Šurmin), *narediše da... vsaki kanovnik imi jedan glas* (1380, Naredbe kaptola senjskoga);

slin. *rečem ti da molči* (G. O. Svane);

2a) sch. čak. *on govori da ga imij ja hranit* (L. Geitler), *zapovidamo... da imijte tu našu zapovid obdržati* (1447 u Senju, vyd. Đ. Šurmin)

slin. *je pisal... dam moej poslat* (Rezja — V. Oblak);

- b) sch. čak. *kaže in da ga neka pustu* (Korčula — M. Moskovljević),
slin. *pravi da naj pridem* (G. O. Svane).

Spojka *da* se v těchto obsahových větách žádacích interpretuje zpravidla stejně jako obsahová spojka uvozující tzv. závislou přímou řeč (Geitler, Broz). Tento výklad počítá s autonomním vývojem a na jeho podporu by bylo možno uvést některé analogie z různých jazyků. Přesto je však velmi pravděpodobné, že rozšíření tohoto typu obsahových vět žádacích v čak. a slin. souvisí s cizím vlivem. Svědčí o tom řada okolností, především nápadná strukturní shoda s obsahovými větami žádacími v italštině, geografické rozšíření tohoto typu souvětí v okrajové száp. části jazykového území srbocharvátského a v přilehlé jazykové oblasti slovinské a dále charakteristický vývoj *da* k platnosti spojkové s čistě syntaktickou funkcí bez významu modálního.

V italštině se užívá vedle imperativu jako rovnocenného prostředku pro vyjádření rozkazu nebo přání tvarů konjunktivu, zvl. v 3. os. (Srov. časté užívání tvarů 2. os. imperativu také v 3. os. jako charakteristický rys čakavštiny.) V obsahových větách žádacích jsou tvary tohoto konjunktivu uvozeny spojkou *che*, např. *ordino (voglio) che venga*. Jde tu o stejný strukturní typ obsahových vět žádacích, který je dosvědčen také v čakavštině a slovinštině: obsahová spojka + forma nezávislého rozkazu (přání). Na vliv románský ukazuje zejména rozšíření opsaného imperativu s modálními slovesy, zvl. se slovesem „míti“ (typ 2a). Perifráze *ire habes* měla již v latině imperativní význam a užívalo se jí i k vyjádření závislého rozkazu (přání) po obsahové spojce: *impero quod ire habes* (Rohlfis). V latině a později v románských jazycích se užívalo v opsaném imperativu i jiných modálních sloves s významem dehtivním, zvl. lat. *debere*, ital. *dovere*. Patří-li k uvedenému strukturnímu typu souvětí s obsahovými větami žádacími také typ 2b, je třeba spojení *da neka (naj)* + indikativ prez. vykládat jako spojení obsahové spojky *da* s opsaným imperativem *neka (naj)* + ind. prez. Je to obdoba „balkánské“ varianty základního typu obsahových vět žádacích (v. výše).

Zkoumání obsahových vět žádacích přináší bohatý a instruktivní materiál k obecné problematice věty a souvětí. Je-li správný náš předpoklad románského vlivu na vývoj některých strukturních typů obsahových vět žádacích v jižní slovanštině, je to zajímavý doklad toho, jak se cizí vliv může uplatnit přímo v základní struktuře souvětí a jak se při adaptaci přejatého souvětěného (větného) schématu různě využívá domácích vyjadřovacích prostředků. Zároveň se však ukazuje, že je třeba při hodnocení cizího vlivu v oblasti větné (souvětěné) struktury velké opatrnosti, protože obdobné typy mohou vznikat v různých jazycích nezávisle na sobě paralelním vývojem.